

DEN HISTORISKE BIOGRAFI OG HISTORIEVIDENSKABEN

AF

BIRGITTE POSSING

Medlemmerne af bedømmelsesudvalget til min disputats »Viljens Styrke. Natalie Zahle – En Biografi om Dannelse, Køn og Magtfuldkommenhed« (1992) har været konsekvente: De har hverken i deres første skriftlige vurdering af afhandlingen (11.5.1991), i votum (25.1.1991) eller i de mundtlige oppositioner til forsvaret (8.5.1992) substantielt inddraget disputatsens teser, præmisser, afgrænsninger eller metodiske overvejelser over den historiske biografi som videnskabelig genre.

Det sker heller ikke i dette nr. af Historisk Tidsskrift, hvor to af bedømmerne bringer deres omarbejdede oppositioner skriftligt. Det betyder, at de *ikke* giver sig af med at vurdere forholdet mellem teser, præmisser, analyser og konklusioner, hvilket dog turde være en forudsætning for at vurdere den videnskabelige originalitet i en disputats.

Den officielle 2. opponert, docent, dr. phil. Nanna Damsholt kritiserer mig for bevidst at sammenblande liv og værk og fremhæver, at denne pointe hverken kommer frem »i BPs egen konklusion« eller i »hendes problemformulering«.

Nej, naturligvis gør den ikke det. For det er ikke min pointe. Tværtimod skelner jeg mellem liv, værk og samtid, hvilket jeg gør meget klart på s. 53: »Det er en historisk biografi, der søger at sætte Natalie Zahles personlighed og livsværk i relief til samtidens samfund, dets folkelige bevægelser og kulturelle strømninger. Eller sagt på en anden måde stiller den spørgsmålet: Hvornår var det hendes liv, der skabte værket, og hvornår var det værket, der formede hendes liv?« De metodiske problemer, der rejser sig i den anledning, diskuterer jeg videre på siderne 58-67, hvor jeg sætter focus på at løse det konkrete biografiske problem ved i samme værk »at forstå og beskrive liv, værk og tid«. Idet jeg argumenterer for, at der ikke findes nogen universalnøgle til løsning af dette problem, tager jeg læseren i hånden, mens jeg beskriver, hvordan jeg tackler det i afhandlingen: nemlig ved i kompositionen at foretage en vekselvirkning: Jeg adskiller de kapitler, der indeholder den kronologiske biografiske fortælling, som er baseret på ny empiri, fra de kapitler, der tematisk analyserer Natalie Zahles idéer og skoleværk. Endelig skriver jeg de kapitler, der diskuterer N. Zahles Skoles tilblivelse i dialog med

de samtidige socio-økonomiske, kulturelle og pædagogiske omgivelser. Det er da også denne linie, der følges igennem afhandlingens tre hoveddele, og som slavisk samles op, dels i Epilogens lange kapitel »Vilkår, Strømninger og Skole i Dannelsens Århundrede«, dels i konklusionen, der ovenikøbet hedder »Natalie Zahles liv og værk«. Jeg *både skelner* mellem liv, værk og samtid og *samlar* trådene imellem disse tre kategorier. Især har jeg gjort meget ud af dialogen mellem livet og værket. Det er dét, man plejer at kalde dialektik. Jeg har således med velberåd hu gjort noget andet end Henrik Wivels smukke værklæsning af Selma Lagerlöf, som Damsholt henviser til. Jeg har stræbt efter at forstå og forklare *totaliteten og helheden i Natalie Zahles liv og værk*. Her går jeg fra det private til hendes offentlige fremtræden og tilbage igen fra det omgivende pædagogiske, kulturelle og politiske miljø over udfoldelsen af NZ's skoleværk til konstitueringen af hendes personlige forhold. Denne bevægelse har jeg fulgt under hensyn til den radikale ændring af samfundets demografiske, økonomiske, politiske, kulturelle og mentale strukturer, der skete gennem mere end et halvt århundrede fra 1840'erne til 1913. – Denne helhedsbestræbelse har været en pointe og må gerne læses som en kritik af den tiltagende partikularisering og specialisering inden for historividenskaben. Opponenterne rammer således sig selv, når de efterlyser særbehandling af hhv. skole- og kvindehistorien og den politiske historie.

Ingen af opponenterne har anfægtet de hovedteser, der opstilles som fundament under dette helhedssyn, nemlig at NZ' hovedbidrag til dansk historie var demokratiseringen af adgangen til viden, at hun med sit værk gennemførte en dobbeltstrategi for opdragelse og uddannelse af kvinder, og at hun som menneske var en splittet og sammensat personlighed. Formålet har været at søge efter den samfundsmæssige inspiration bag mennesket og efter mennesket bag myten. I indledningen til forsvaret sagde jeg med en henvisning til Nietzsche, at sandheden om et menneske skal søges flere steder, idet enhver dyb ånd bærer en maske, bag hvilken sårbarheden, flertydigheden og modsætningerne gemmer sig. Istedet for at diskutere berettigelsen af det billede, jeg skabte af mennesket i Natalie Zahle-biografien, gjorde Damsholt imidlertid en dyd ud af at mislæse teksten, og det gør hun også i den skriftlige opposition. Hun forstod ikke den basale kildekritiske analyse af NZ's erindringer. Denne metode bruges også i analysen af samtlige andre publicerede skrifter om NZ. De vurderes på baggrund af den ophavssituation, de er blevet til i. Også et andet sted har Damsholt fået noget galt i halsen. Nemlig dér, hvor hun skriver om NZ: »Hun var jo ikke teoretiker, men praktiker, og det aspekt synes jeg ikke træder nok frem i bogen, selvom det er med«. Jamen, det er

jo en af mine hovedpointer, at NZ var praktiker og pragmatiker, hvilket jeg gentager i kapitel efter kapitel, ligesom det til hudløshed slås fast i konklusionen. Kan Damsholt ikke se skoven for bar træer?

N. Damsholt kan dog se noget godt i afhandlingen. Hun hylder analysen af kvindeligheden og analysen af Zahlenismen som idéstrømning og kalder den »ny og umådelig interessant«. Heroverfor står professor, dr.phil. Niels Thomsens helt modsatte opfattelse af afhandlingens relevans. Thomsen opponerede ex auditorio og som formand for bedømmelsesudvalget og har her udfoldet skriftligt, hvad han sagde under oppositionen. Han finder »historien om frk. Zahle« irrelevant og håber ikke, at »genren som her fremlagt i nævneværdig grad skal optage historikers tid og kræfter«. Han hævder, at denne opfattelse »i ret høj grad deltes af de to andre medlemmer af bedømmelsesudvalget« (min understregning). Imidlertid hævdede 1. og 2. opponenterne, professor Vagn Skovgaard-Petersen og Nanna Damsholt i deres opposition, at »den kvindehistoriske forskning og den historiske forskning med »Viljens Styrke« har fået en god tilvækst« (Damsholt), og at »emnet er velvalgt« (Skovgaard-Petersen 8.5.1992). I det skriftlige votum finder det samlede bedømmelsesudvalg, at »emnet er velvalgt«. Gad vide, hvad de egentlig mener?

Der er heldigvis ingen tvivl om Niels Thomsens personlige mening: Han finder disputatsen »triviell« og »overflødig«. Hans indvending er interessant, for så vidt som debatten her løftes op på det stude, hvor man kan diskutere den historiske biografi som genre inden for historikvidenskaben. Jeg har derfor modtaget hans opposition med glæde.

Thomsen har antaget disputatsen p.gr.a. en »god dømmekraft« og »et solidt historisk håndværk«. Håndværksmæssigt er jeg altså historiker. Det synes at være genren, den historiske biografi, der er problemet. Thomsen opstiller følgende negative kriterier for, hvorfor en biografi ikke er relevant: 1. det er den ikke, selv om den handler om en væsentlig person, 2. heller ikke selv om den handler om et menneske eller en familie, der repræsenterer en større social gruppe, der har gjort noget væsentligt, 3. heller ikke selv om den handler om en vigtig person, om hvis privat- eller familieliv man kan berette noget nyt. Det eneste holdbare kriterium for en videnskabelig historisk biografi er iflg. Thomsen at »gå ud fra hovedpersonens vigtigste indsats, rolle og betydning i samfunds- og kulturudviklingen«.

Hvis man betænker, hvad jeg skrev i starten af dette indlæg og især, hvis man læser »Viljens Styrke«, vil man se, at det netop er, hvad jeg har gjort: Følgende 10 kapitler handler om Natalie Zahles indsats, rolle og betydning i skole-, samfunds- og kulturudviklingen: I »Myter om Natalie

Zahle« (s.19-46) behandles hendes *rolle*, i »Døtrene og Dannelsen« (s.87-106), »Kulturbæreren« (s.153-161), »Hvor kvinden vandrer« (s.162-188), »Renhed, disciplin og stræbsomhed« (s.210-232), »Kulturbyggeren« (s.257-277), »Zahlenisme og emancipation« (s.278-306), »Magtfuldkommenheden« (s.307-338) behandles hendes *indsats*, mens hendes *betydning* analyseres både i det ovennævnte »Myter om Natalie Zahle« og i »Vilkår, strømninger og skole i dannelsens århundrede« (s.405-433) og i »Konklusion: Natalie Zahles liv og værk« (s.434-456). I 5 andre kapitler integreres analysen af NZ's personlige udvikling med analysen af hendes ideer og konsolideringen af hendes skoleimperium. I et enkelt kapitel behandles den voksne Natalie Zahles privatliv, »Den lange længselsdrøm« (s.233-254), og i et andet, »Gud trøste Dig og Mig og Alle« (s.71-76), behandles det for en biografi så ganske naturlige, nemlig barndommen. Der er i alt 17 kapitler. Resten af afhandlingen (s.457-622) består af en lovoversigt, biografisk liste over de væsentligste optrædende personer med de vigtigste biografiske oplysninger, en slægts-tavle, lister over anvendte opslagsværker, tidsskrifter, aviser, blade og illustrationer, personregister, noter og henvisninger, litteraturlister samt et engelsk summary. Dette apparat er udarbejdet, fordi den første videnskabelige historiske biografi over så væsentlig en historisk skikkelse som NZ også bør tjene som et opslagsværk til videre forskning over de emner, der rejser sig i forbindelse med studiet af hovedpersonens indsats, rolle og betydning.

Når jeg altså i så udstrakt grad som i 15 kapitler ud af 17 har behandlet de forhold, som Thomsen efterlyser, må hans kritik skyldes noget andet:

– Er dette andet, at jeg overhovedet har inddraget en enkelt analyse af NZ's privatliv? Det er i hvert fald et forhold, som han dvæler meget ved og ikke bryder sig om. Hertil er kun at sige, at hvis jeg skulle behandle NZ i et helhedsperspektiv, måtte det private med. Og især er det centralt, fordi det ellers er uforklarligt, hvordan hun som pionér og ugift kvinde af sin tid hentede styrke og social kontinuitet fra det sociale og familiære bagland, som hun organiserede som et spejlbillede af samtidens borgerlige familier. Her har Thomsen i øvrigt helt uret i, at jeg anstrenger mig for »at påpege lesbisk kærlighed«. Det er ikke mig, men hans medopponent Nanna Damsholt, der har efterlyst, at jeg »brugte mere plads på begrebet homoseksualitet« (Damsholt, se hendes opposition). Selv nævner jeg det ikke med et ord i afhandlingen, bl.a. fordi jeg fandt det helt malplaceret i sammenhæng med NZ og miljøet omkring hende.

– Eller skyldes Thomsens irritation, at min historiske biografi om NZ overhovedet handler om en kvinde, hvis indsats han ikke finder så relevant som de historiske emner, han selv er optaget af? Det kan jeg

naturligvis ikke besvare. Hvis vi går ind til kernen af hans relevanskriterium, er forskellen på hans kriterier for en videnskabeligt acceptabel historisk biografi og min udførelse af samme jo kun det, at jeg *udover* vurderingen af indsats, rolle og betydning i det offentlige liv har inddraget en analyse af privatlivet. Havde jeg ikke gjort det, havde man ikke kunnet forklare, hverken hendes historiske gennemslagskraft eller hendes levnedes psykologiske drivkraft.

Hvis den videnskabelige, historiske biografi ikke må handle om mennesket – og dermed også om dette menneskes private liv i det omfang, de personlige og eksistentielle forhold har betydning for livsværket – så er det et problem for historievidenskaben. Netop koblingen mellem en historisk personligheds liv og værk burde være genstand for interesse og for en systematisk metodisk debat inden for faget. En sådan metodeudvikling burde ikke være reserveret litteraturvidenskaben, der har en lang tradition for udforskningen af dette forhold, og som jeg da også har ladet mig inspirere af. Her må jeg for en ordens skyld indskyde, at der er afgørende forskel på det, som Thomsen ser som »spekulative« forklaringer og på egentlige tekstanalyser. Hvor historiefaget ikke har haft videnskabelige metoder til at begribe forholdet mellem liv og værk, har jeg brugt en kombination af kildekritik og tekstanalyse. I og med at historievidenskaben har så fine og sunde kildekritiske traditioner og så god en tradition for at forstå overordnede, samfundsmæssige strukturer og sammenhænge, burde der være overskud til at diskutere det dynamiske og ofte modsætningsfulde forhold mellem individ og samfund. »En sådan sammenhæng er vokset ud af de historiske aktørers konkrete omgang med deres omverden og er blevet til ud fra deres erfaringer«, som jeg påpeger det i disputatsen (s.454). Og derfor er jeg gået både kildekritisk, tekstanalytisk og strukturelt til værks.

Jeg finder det mærkværdigt og rystende, at historievidenskaben, repræsenteret ved bedømmelsesudvalget for min disputats, i en sådan grad nægter at diskutere de videnskabelige greb, der forsøger at begribe det mest dagligdags og fundamentale i menneskers tilværelse. Dét er et problem for faget.